

Tajemství Kremlu

*Staletí slávy, lži
a hrůzovlády*

Bernard Lecomte

Bernard Lecomte

Tajemství Kremlu

*Staletí slávy, lži
a hrůzovlády*

Copyright © Perrin, un département d'Édi8, 2016
This translation published by arrangement
with Lester Literary Agency
Translation © Lucie Čapková, 2017
Copyright © ALPRESS, s. r. o.

Všechna práva vyhrazena.
Žádnou část knihy není dovoleno užít
nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat bez písemného
souhlasu držitele práv, s výjimkou krátkých citací
nebo odkazů, které tvoří součást kritického hodnocení.

Z francouzského originálu LES SECRETS DU KREMLIN 1917–2017

přeložila Lucie Čapková

Redakční úprava Jana Pleskotová

Grafická úprava obálky Tomáš Řízek

Elektronické formáty Dagmar Wankowska, *LiamART*

Vydalo nakladatelství Alpress, s. r. o., Frýdek-Místek, 2017

shop@alpress.cz

Vydání první

ISBN 978-80-7543-627-6 (pdf)

Obsah

Předmluva – Od Rasputina k Putinovi	7
1 Je třeba zabít Rasputina!	11
2 Dobytí Zimního paláce	27
3 Zločin v Ipatjevově domě	43
4 Trockij, ten vzteklý pes...	61
5 Hitler-Stalin: Nepravděpodobné spojení	77
6 Katyň, lež století	95
7 De Gaulle v Kremlu	111
8 Nelehký konec tyrana	131

9	Přeběhlík jménem Kravčenko	147
10	Druhá smrt Josifa Stalina	163
11	Pád pana Ch	177
12	Kdo byl doopravdy Jurij Andropov?	195
13	„Farewell se nehlásí“	213
14	Poslední puč	231
15	Mitterrandova překvapivá chyba	249
16	Odkud se vzal Vladimir Putin?	267
	Použitá literatura (výběr)	283
	Jmenný rejstřík	291

Od Rasputina k Putinovi

*„Rusko je hádanka v nitru záhady,
zahalená tajemstvím.“*

Churchill

Přesně před sto lety, v roce 1917, došlo k jedné z nejvýznamnějších událostí v moderních dějinách: k Říjnové revoluci. Dobytí petrohradského Zimního paláce bolševiky udalo tón století plnému hněvu, násilí, utrpení, odvahy, šílenství, nářku, lži a slz.

Dodnes si klademe otázku, jak dokázala hrstka „profesionálních revolucionářů“ – označení pochází od Lenina – ovládnout během několika hodin říši, která byla dosud otřesená abdikací svého cara a destabilizovaná nekonečně dlouhou válkou.

Stejně jako nacismus a fašismus vznikl komunismus na ještě doutnajících sutinách, jež po sobě zanechal první světový válečný konflikt, trval však mnohem déle a fakticky se rozšířil do mnoha zemí po celém světě. Byl totiž založený na marxistické doktríně a vzorem mu byla Francouzská revoluce, díky čemuž byl mnohem účinnější než ideologie stavějící na pojmech rasa a národ. Především byl však nositelem bezmezné naděje: naděje na lepší pozemský život; naděje na vítězství „vykořisťovaných“ nad „vykořisťovateli“; naděje na šťastnou budoucnost, kdy bude každý žít podle svých potřeb a podle svých možností...

Tato šalebná naděje se zrodila na severu Ruska v roce 1917. Toho roku odpověděl na všeobecnou sklíčenost, jež se zmocnila evropských národů po bitvách o Dardanely a u Chemin des Dames, nad-

šený pokřik „proletářů“, kteří svrhli obzvlášť nespravedlivou carskou diktaturu a byli odhodlaní vytvořit beztřídní společnost. Co na tom, že světlo, jímž zaplál obzor na východě, bylo fatou morgánou nebo požárem: dělo se něco nového! Teprve za řadu let, ne-li desetiletí, vyjde – s obtížemi – najevo pravda, dílčí a nikoli nestranné zprávy z kolébky komunismu, kterou jeden z jeho bývalých vyznavačů Ante Ciliga svého času nazval „zemí velké lži“.

Historie sovětského Ruska od Rasputina k Putinovi je v první řadě skutečně sledem lží, záhad, falšování, cenzurních zásahů, doznání, odhalení a tajemství. Vyčleňují se z něj osobnosti více méně romantické, více méně romaneskní, více méně děsivé, ohledně kterých historici neustále bádají, prou se a oddělují pravdu od smyšlenek.

Z tohoto hlediska nelze srovnávat dějiny SSSR s minulostí Anglie, Itálie či Španělska. Za svými hradbami z červených cihel Kreml dosud ukrývá – a ještě dlouho ukrývat bude – utajované, málo známé či zkresleně tradované události k velkému štěstí badatelů, historiků, diplomatů, novinářů a čtenářů, kteří se zajímají o moderní dějiny: Jak zemřeli Rasputin, Mikuláš II., Trockij a samotný Stalin? Jak mohlo dojít ke katyňskému masakru, k uzavření německo-sovětského paktu, k protigorbačovskému puči? Jak vystoupili z anonymity přeběhlík Kravčenko, Jurij Andropov a Vladimir Putin?

Tato kniha samozřejmě nemá ambici objasnit všechny zločiny, spiknutí a rány pod pás, které se kdy vyskytly v historii sovětského komunismu od pádu carského režimu po současnost. Klade si za cíl zrekonstruovat co možná nejvěrněji na základě rešerší historickou pravdu, nejpriznačnější epizody neuvěřitelné politické, ideologické, sociální a kulturní ságy, která, podíváme-li se na ni blíže, dosud tak úplně neskončila.

Autor se pustil do práce, neboť se mohl opřít o několik solidních argumentů. Jako novinář specializující se na SSSR a východoevropské země¹ informoval přímo z místa dění o konci

¹ Pro deník *La Croix* v letech 1977–1984 a poté pro časopis *L'Express* v letech 1985–1993.

komunismu v Evropě, o pádu Berlínské zdi, francouzsko-sovětských vztazích a zhroucení marxisticko-leninské říše. Chodby Kremlu mu jsou důvěrně známé a ze zmíněné pohnuté doby mu zůstala kromě ovládnutí ruštiny také dobrá znalost sovětských dějin, rozsáhlá osobní dokumentace a několik cenných informátorů jak v Moskvě, tak v příslušných diplomatických kruzích.

Současné dění dodává tomuto ponoru do historie na žhavé aktuálnosti. Rusko Vladimira Putina je stále poznamenáno svou zároveň brutální i velkolepou sovětskou minulostí, dokonce se mu skutečně stýská po bývalé moci a respektu, jež k němu chtěl nechtěl cítil zbytek světa. Jak si vysvětlit, že v této obrovské zemi, pro Západ tak rozumově neuchopitelné, najdeme tolik příznivců návratu stalinismu?

Symbolem bývalé slávy, který se tyčí nad řekou Moskvou, je úctyhodná pevnost² s nedobytnými hradbami, tajemnými paláci, nádhernými chrámy a věžemi, a tou nejmajestátnější se vychází na Rudé náměstí. Kreml. Stínové divadlo, kde obcházejí stíny Lenina, Trockého, Stalina a dalších méně známých, ale stejně obávaných osobností. Sídlo moci, které dosud ani zdaleka nevydalo všechna svá tajemství.

² V ruštině znamená slovo *kreml* pevnost.

Je třeba zabít Rasputina!

Vyvolal uhrančivý mužik v Rusku revoluci?

„Bez Rasputina by nebylo Lenina.“

Alexandr Kerenskij

Celé jeho jméno bylo Grigorij Jefimovič. Narodil se v malé vsi Pokrovskoje v Tobolské gubernii na Urale 10. ledna 1869 – na svatého Řehoře, odtud jeho jméno. Jeho otec Jefim a matka Anna ho tak nechali pokřtít v kostele zasvěceném Panně Marii. Bylo novorozeně darem z nebes? Manželský pár rolníků měl už před ním několik dětí, všechny však zemřely v nízkém věku. Grigorij představoval naději rodiny, ngramotné, ale silně věřící, jakých bylo v carském Rusku mnoho.

Grigorij nebyl vzorný hošík. Přestože byl spíš neduživý, ve škole se rval a prý se velmi brzy zajímal o místní děvčata. Jako kdyby mu bylo jeho příjmení předurčeno: v ruštině znamená *rasputa* nemrava, prostopášník. Už jako chlapec měl uhrančivý, téměř hypnotický pohled, pro který byl považovaný za někoho zvláštního. Od raného mládí byl alkoholik, na statku toho moc nenapracoval, občas se pral s vlastním otcem a kradl peníze, aby měl na hýření.

Stalo se to v době, když se oženil, když mu zemřelo první dítě, nebo po rvačce, po které ho málem poslali do vyhnanství na východní Sibiř? V osmadvaceti letech našel Grigorij Rasputin víru.

Podle jeho hlavního životopisce, moskevského historika Edvarda Radzinského, přestal pít a kouřit, stýkal se s řeholníky, kteří zavítali do vesnice, začal žít jako poutník a navštívil všechny kláštery v tamním kraji. Stal se z něj *strannik*, potulný mnich, jeden z mnoha, které bylo možné potkat na cestách na ruském venkově. Nachodil stovky kilometrů podél řek a přes lesy, jedl a přespával u těch, kdo byli ochotní dát mu miskou kaše a slamník na noc.

Návrat „bláznů pro Krista“

Od poloviny 19. století v Rusku znovu ožívaly staré náboženské tradice. Od Ukrajiny po Sibiř bylo vidět čím dál víc osamělých poutníků, kteří všechno opustili, aby se modlili a kázali na cestách, ve strohých poustevnách nebo v jednoduchých lesních chýších. Někteří z nich byli světci, jiní prostáčky, další podvodníci. Říkalo se jim *jurodiví* neboli „blázni pro Krista“. Často bývali neovladatelní a kněží oficiální církve na ně hleděli podezřívavě. Nejstarší byli označováni jako *starci*, pokud měli žáky, ať již v rámci individuálního vztahu s duchovním synem, nebo když za nimi zdaleka přicházeli poutníci, aby se od nich učili – jako *starec* Zosima, kterého vyobrazil Dostojevskij v románě *Bratři Karamazovi*. Tato postava je inspirovaná skutečným mnichem bratrem Ambrožem, který zemřel v roce 1891 v optinském klášteře ležícím jižně od Moskvy.

Grigorij Rasputin žil v tomto náboženském kontextu s někdy prapodivnými teologickými základy. Někteří blouznivci stáli v čele zvláštních, víceméně ilegálních sekt kritizovaných za fanatismus. Nazývaly se *chlysty* („flagelanti“) a *skopci* („kastráti“) a bylo známo, že jejich členům často splývá přepjatá zbožnost s velmi násilnickými ďábelskými prostopášnostmi. Poutník Rasputin na svých cestách takové jedince, kteří směšovali křesťanství, pohanství a šamanismus, bezpochyby potkával.

V roce 1903 putoval takzvaný „bratr Grigorij“ – který však nebyl mnichem – do Sankt Petěrburgu a navštívil tamní biskupství, vybavený doporučujícím dopisem od kazaňského biskupa.

Tvrdil, že vybírá peníze na stavbu kostela ve své vesnici Pokrovskoje. Při té příležitosti se sblížil s biskupem Sergijem, rektorem Duchovní akademie, a jeho přítelem biskupem Teofanem Poltavským. Grigorij vypadal jako mužik, budil však respekt svými nekonformními výroky, psychologickým cítěním a různými prorocstvími. Mimo jiné předpověděl porážku carského válečného loďstva Japonci v roce 1905.

Jednoho dne přivedl biskup Teofan Grigorije k manželce velkoknížete Petra, bratrance cara Mikuláše II. Černohorská kněžna Milica byla sibiřským mužikem okouzlena a ten od té doby často docházel do jejího paláce. Milica byla rovněž blízkou přítelkyní carevny Alexandry Fjodorovny, která se narodila jako Alix Hesensko-Darmstadtská. Byla to mrzutá Němka se sklonem k mysticismu a oblíbila si podivného Božího muže s tváří askety a neuvěřitelně pronikavýma očima.

Car bez autority

Mikuláš II. svou manželku velmi miloval. Také on byl silně věřící. Plachý a zamlklý muž však neměl žádnou autoritu, nerozuměl politice a nenáviděl moc. Byl svědkem brutální vraždy svého dědečka liberálního Alexandra II. v roce 1881 a tvrdého zacházení svého otce Alexandra III., který zemřel v roce 1894, s ruskou politickou opozicí. Nikolaj Alexandrovič se stal carem v pouhých čtyřiaadvaceti letech. Dědic Romanovců postrádal zkušenosti, vzdělání i charakter a nebyl s to vládnout říši, a to zejména v období hlubokých vnitřních nepokojů. Věnoval se své ženě, rodině a víře – podobně jako Ludvík XVI. ve Francii – mnohem víc než státním záležitostem.

Na přelomu století byli Mikuláš a jeho manželka zoufalí. Měli už tři dcery, což nezajišťovalo dynastické následnictví. Naslouchali všem prorokům, věstcům a šarlatánům, kteří jim slibovali, že se přimluví u Hospodina, aby jim konečně dal syna. Dochovaly se zmínky o několika podivných osobách, kterým se podařilo vetřít se do blízkosti carských manželů, jako byl falešný

mnich zvaný Míťa, pravděpodobně mdlého ducha, ale s určitým věšteckým nadáním, bosonohá divotvůrkyně, napůl vědma a napůl blázen, jménem Matrjona a mystik z Lyonu Nizier Anthelme Vachot-Philippe, vyznavač okultismu a léčitel, který carevně předpověděl, že bude mít syna... a když se jí narodila čtvrtá dcera, poučil ji, že ji Bůh potrestal za její malověrnost! A pokaždé byla carevna ochotná uvěřit údajnému „Božímu poslu“, car zamilovaně respektoval její volbu, rodina neměla jednotný názor a vetřelce nakonec vyhnala tajná policie.

Když také „doktoru Philippovi“ diskrétně doporučila, aby se vrátil zpátky do Francie, Mikuláš s Alexandrou si připadali jako sirotci. V červenci 1903 se osobně účastnili svatořečení Serafima Sarovského, jednoho z největších *starců* předchozího století, jehož asketický život – byl anachoretou, stylitou, zachovával mlčení a žil v odloučení od světa – byl příkladem typicky ruského duchovna. Ke slavnému světci, který zemřel v roce 1833, se v Rusku dodnes hlásí mnoho pravoslavných mnichů.

V letech 1904–1905 byl carský pár vystaven těžkým zkouškám. Alexandra nakonec přivedla na svět syna Alexeje, ale lékaři brzy oznámili matce strašnou zprávu: dítě trpí hemofilií. Ve vojenské oblasti k překvapení celého světa pokořilo Japonsko prestižní ruské loďstvo. Poprvé se stalo, že byla velká evropská armáda poražena Asiaty! V lednu 1905 byla v Sankt Petěrburgu krvavě rozeznána demonstrace dělníků, což udělalo z Mikuláše II. „nepřítele lidu“. Řada povstání a stávek donutila cara, aby v říjnu vydal manifest, který omezil jeho do té doby absolutní moc.

Troufalý „bratr Grigorij“

Právě v té době – 1. listopadu 1905 – představila kněžna Milica „bratra Grigorije“ svým přátelům Mikuláši II. a Alexandře Fjodorovně v carské rezidenci Petěrhof. Už při prvním setkání, jak později sdělil Teofan, který mu byl přítomen, znepokojivý „Boží

muž“ z Tobolska na carevnu „silně zapůsobil“. Rasputinovi sice chybělo vzdělání, byl však dobrý psycholog: překvapila ho nervozita carevny, jež se marně snažila zakrýt strach, že ji s manželem brzy smete lidové povstání. První dáma Ruska očividně potřebovala zpovědníka, guru, duchovního učitele. A tím se stal mazaný Grigorij.

Rasputin se přestěhoval od svého mentora biskupa Teofana ke členovi Státní rady Lochtinovi, jehož manželku Olgu, proslulou v hlavním městě Ruska svým šarmem a inteligencí, mužik uchvátil. Ten tak věděl o všem, co se dělo u dvora. S Olgou Lochtinovou, která k němu zvláštním způsobem přilnula, podřizovala se mu a zároveň s ním nenuceně udržovala vztah, o němž svědci takového podezřelého mysticismu brzy začali trousit klepy, také několikrát navštívil Pokrovskoje.

Z rodné vesnice si Rasputin přivezl ikonu Simeona Verchoturského, tamního světce a pravděpodobně i divotvůrce, která ho údajně kdysi přivedla k víře a ukázala mu cestu ke svatosti. V říjnu 1906 si dovolil poslat carovi telegram, který napsala jeho přítelkyně Lochtinová, se žádostí, aby mu zázračnou ikonu směl ukázat. Mikuláš II., ve kterém vzbudil zájem, si pro něj vyhradil pět minut, ale Grigorij mluvil tak dobře, že nakonec zůstal v paláci přes hodinu. Přesvědčil carské manžele, aby ho zavedli ke stále nemocnému malému Alexejovi, a potíže dítěte zmírnil tak, že klidně usnulo. Náhoda? Hypnóza? Zázrak? Mikuláš s Alexandrou byli uneseni. Už nikdy se neodloučili od skromné ikony z Tobolska a pozvali nového „Božího muže“, aby je opět přišel navštívit. Nenaznačil jim snad, že jednoho dne jejich nešťastného dědice vyléčí?

Rasputin zvolna pronikal do soukromí carského páru. Obratně využíval malých intrik a velkých závistí, které obklopovaly cara a carevnu. Sblížil se s mladou dvorní dámou jménem Aňa, jež se brzy nato provdala za důstojníka Vyrubova. Novopečená paní Vyrubovová, těšící se vřelému přátelství Alexandry, se stala hlavním Rasputinovým spojencem u dvora. Mladá žena předstírala prostoduchost, ve skutečnosti však byla mistrem lži. Myslela to upřímně, když vystupovala jako bezvýhradná obdivovatelka tajemného zpovědníka carského páru? Ať tak či onak,

mezi lehkomyšlnou dívkou a nevzdělaným mužem z venkova, kteří byli od let 1908–1909 jedinými carevninými důvěrníky, vzniklo spiklenecké pouto.

Přízeň, jíž se jim dostávalo, brzy začala vadit příbuzným carské rodiny. Kolovaly pověsti o poněkud zvláštních vztazích *starce* a žen, které za ním chodily, a o jeho vazbách na sektu *chlystů*, fanatiků odsuzovaných oficiální církví. Jak ale bojovat proti vlivu mnicha, který zbavoval carevnu migrény příkládáním rukou a jemuž se dařilo zmírňovat carevičovo utrpení? Jak držet Rasputina dál od cara, když ten nad rozumnou míru sdílel všechny náklonnosti, vize, předsudky a vrtochy své ženy?

Rolník, „duše“ Ruska

Nutno říci, že Mikuláš II. se měl na pozoru před svým dvorem, před svými rádci a před západem. Stejně jako mnoho intelektuálů, spisovatelů, myslitelů a umělců zvaných „slavofilové“ měl za to, že Rusko vždy zachrání selský rozum obyvatel venkova, pevnost jeho kořenů a bezbřehá, hluboká lidová víra. Soudil, že dobrý ruský venkovan, ať pochází ze stepi, nebo z lesa, věrně vystihuje charakter jeho nešťastného a nepochopeného lidu; ztělesňuje „duši“ Ruska, tu nedefinovatelnou podstatu, jež se skrývá v práci negramotných venkovanů a v modlitbě „svatých mnichů“ vzdávajících slávu Bohu v zapadlých vesničkách a odlehlých klášterech, daleko od nákazy, která zachvátila velkoměsto a cizinu. Podle cara i většiny jeho krajanů měla spása říše přijít zevnitř, rozhodně ne od nějakého politika či vědce. To spíš od mnicha nadaného věšteckým duchem. Nebo od chudého sibiřského muže.

V roce 1911 dosáhlo Rasputinovo postavení oblíbence svého vrcholu. V té době bydlel u známého vydavatele Georgije Sazonova. Ten se stal jedním z jeho příznivců a nepopřával sluchu klepům o pletkách svého nového přítele s vlastní manželkou. Nevěřil ani pomluvám kolujícím u dvora, podle kterých byl Gri-

gorij v kontaktu s extremistickými antisemitskými uskupeními, jež tehdy řádila v Sankt Petěrburgu. Ve skutečnosti z toho měl být právem obviňován jeho mladý a nerozlučný přítel, mnich Iliodor, kterého znal Rasputin od roku 1908. Ale někteří dvořané používali hanobení protivníka jako zbraň...

Počet nepřátel „bratra Grigorije“ narůstal. Kolovaly řeči, padala obvinění, v tisku vycházely šířavé články. Mužika však vytrvale hájila carevna a zuby nehty jej bránil i její manžel. Každý, kdo se pokusil varovat Mikuláše II. před jeho guru, ať to byl duchovní, nebo dvořan, byl poslán do vyhnanství nebo vykázán z paláce.

Jmenovitě biskup Teofan, jenž obviňoval svého někdejšího chráněnce z „duchovního zbloudění“ a byl za to nesmlouvavě vypovězen na Krym! Od Sankt Petěrburgu po Moskvu se šířilo čím dál víc divokých pověstí o sexuálních výstřelcích careva zpovědníka. Říkalo se, že znásilnil carevičovu chůvu, hezkou šestatřicetiletou blondýnku Marii Višňakovovou, a ta to následně potvrdila. Když mladá žena pověděla o svém neštěstí carevně, panovnice jí neuvěřila ani slovo a obvinila služebnou ze lži.

Pohár přetekl, jakmile v Sankt Petěrburgu pochopili, že se car svěřuje Rasputinovi s politickými záležitostmi, a to nikoli bezvýznamnými. Když Rakousko-Uhersko anektovalo na jaře roku 1909 Bosnu a Hercegovinu, mnozí Rusové si přáli pomoci pravoslavným Srbům, tradičním přátelům Ruska, a Mikuláš II. nebyl dalek toho smýšlet jako oni. Rasputin věděl, že carevna Alexandra má posvátnou hrůzu z války, proto přesvědčil cara, aby nepozvedal zbraně proti Rakousku-Uhersku, nechce-li riskovat porážku, která by mohla být pro režim fatální. To výrazně přesahovalo úlohu duchovního rádce! Rasputin také zasáhl do jmenování vrchního prokurátora Svatého synodu – muže, který vykonával jménem cara dozor nad pravoslavnou církví v Rusku –, a co víc, do jmenování budoucího ministra vnitra. To už začínalo být příliš.

Vražda Stolypina

V září 1911 vyvolala politické zemětřesení vražda ministerského předsedy Stolypina v kyjevské opeře. Rostla všeobecná podezřívavost vůči Rasputinovi. Ten charismatického premiéra, jenž začal znovu stavět Rusko na nohy, nenáviděl o a sedm dní dříve předpověděl jeho „odchod“.

Rodily se nové fámy: nenese neblahý guru, který byl právě tehdy přítomný v Kyjevě, vinu za očividně nedostatečnou ostrážitost tamní policie? V té době začaly po Sankt Petěrburgu kolovat tajné dopisy ukradené carské rodině, mimo jiné depeše, kterou poslala Rasputinovi carevna, jež začínala poněkud neobvykle:

„Můj milovaný a nezapomenutelný mistře...“

Dopis je pravý a obsahuje dost nejednoznačných formulací, aby přiřivil nízkou pomluvu, podle níž měla Alexandra se svým „Božím mužem“ udržovat nedovolený poměr:

„Mám jediné přání, usnout ve tvém náručí...“

Đábelské vábení, zamilovaný důvěrný vzkaz, nebo mystické blouznění? A i kdyby: jaká důvěrnost a něha vůči obyčejnému mužikovi od samotné carevny, ctihodné manželky Jeho Veličerstva cara vši Rusi!

Celý národ bez ohledu na politické preference se hluboce zastyděl. Najde se v moderních dějinách panovník, který by byl tak pasivní k duchovnímu deliriu své ženy? Hněv pronikl až do lavic dumy, zákonodárného shromáždění, k jehož zřízení musel car svolit po nepokojích v roce 1905. Poslanci zahájili frontální útok a požadovali, aby se vláda Rasputina zbavila. Jak ale získat souhlas panovnického páru? Pouze carevna matka, důstojná vdova po Alexandrovi III., se nebála čelit nevoli své snachy a vynutila si, aby se Rasputin na čas vzdálil z carského paláce. Ale nikdy ne na dlouho.

Když se carská rodina sešla památného dne v říjnu 1912 na plese, který se pořádal v její rezidenci v běloruské Bělověži, a když carevič Alexej vážně onemocněl, Rasputin zrovna musel odjet z hlavního města. Zatímco lékaři ztráceli naději, že mla-

dého hemofilika zachrání, a počítali s nejhorším, carevna poslala Grigorijovi telegram s prosbou, aby zakročil. Ten jí odpověděl stejnou cestou:

Bůh viděl tvé slzy a slyšel tvé modlitby. Tvůj syn bude žít!

K úžasu lékařů, ministrů a celého dvora se Alexej uzdravil. I ti nejméně důvěřiví to považovali za zázrak. Grigorij svou modlitbou i na dálku zachránil dědice trůnu! Rasputinovi oponenti museli chtít nechtít mlčet.

Rasputin ve volné hedvábné košili malinové barvy, lakovaných holínkách, širokých černých kalhotách a venkovském kabátě vzbudil rozruch pokaždé, když se zúčastnil oficiálního obřadu – jako v roce 1913, kdy se slavilo tři sta let panování dynastie Romanovců. Byl velmi vysoký, a proto byl hodně vidět! Předsedu dumy a četné poslance rozhořčovalo, jak se navzdory protokolu naparuje v carově stínu. V lednu 1914 pobouřilo tisk, že se téměř otevřeně míchá do nadcházejícího přebudování vlády. A ministři se vztekali, že musejí vyhovět žádostem ve prospěch různých jeho kumpánů...

Rusko ve válce

Dne 28. června 1914 zavraždil v Sarajevu srbský nacionalista Gavrilo Princip arcivévodu Františka Ferdinanda Rakouského a zapálil tím balkánský sud s prachem. Každá z velmocí musela bránit své spojence, válka se zdála být nevyhnutelná. Rusko nemohlo nečinně přihlížet drtivé porážce Srbska. O tom byl přesvědčený Mikuláš II., jeho manželka však měla opačný názor a přivolala si na pomoc jejich „přítele“ Grigorije.

Ten se ale neozýval, právě na něj byl spáchán atentát. Když vycházel z kostela v rodné obci, bodla ho nožem jistá Chionie Gusevová, přestrojená za žebračku. Grigorij jako zázrakem vyvázl živý. Podle historiků, kteří tuto záležitost zkoumali, si zločin pravděpodobně objednal mnich Iliodor, bývalý Rasputinův přítel a později jeho úhlavní nepřítel, zřejmě za pomoci náčelníka tajné policie. Mužik však měl tuhou koříněk: přežil!

Alexandra, šílená obavami, ho požádala, aby poslal jejímu muži telegram a rozmluvil mu záměr zapojit Rusko do války. Dne 16. července 1914 podepsal Mikuláš II. výnos nařizující všeobecnou mobilizaci, když tu dostal telegram:

[...] Hrozby pro Rusko: neštěstí, mnoho žalu, žádné vyjasnění, nekonečné moře slz. [...] Vím, že od tebe všichni očekávají válku, dokonce i věřící, ale nevědí, že to bude jejich zkáza. [...] Ty jsi car, otec lidu, nenech blázný zvítězit a přivést do záhuby sebe i celý národ! Všechno se utápí v krvi... Grigorij.

Mikuláš II. strnul. Osobně zatelefonoval obsluze telegrafu, aby zrušil platnost svého telegramu vyzývajícího ke všeobecné mobilizaci! Generální štáb a vláda začaly na cara tlačit... a ten dal na konec operaci zelenou. Všem se ulevilo, každý byl však krajně rozhněvaný. Když se Rasputin v srpnu vrátil do Sankt Petěrburgu (krátce před tím byl přejmenovaný na Petrohrad), zjistil, že jeho gloriola pohasla. Pochopil, že mnoho lidí si přeje jeho smrt. Car odjel z hlavního města ke své armádě, a tak jeho jedinou oporou, jeho poslední nadějí byla carevna, které šikovně poradil, aby zemské záležitosti vyřizovala sama, zatímco její manžel válčí.

Rasputin věděl, že ho lidé nenávidí. Z přemíry alkoholu byl netečný – nic nového – a měl o to víc pletek s lehkými ženami, vyvolával jeden skandál za druhým a veřejně se chvástal svým vlivem na carský pár. Mužik si byl jistý sám sebou. Nebo lépe řečeno carevnou, která tvrdošíjně považovala řeči kolující o jejím chráněnci za důkazy toho, že „světce“ jeho současníci pronásledují! Díky této mimořádné beztrestnosti mohl ještě víc zasahovat do veřejných záležitostí, pochopitelně ve svůj prospěch. Dosáhl například toho, že jeho syn nemusel jít na frontu jako ostatní mladí muži jeho věku.

V Alexandřině stínu manévroval Rasputin tak, aby veškerou moc drželi v rukou jeho lidé, nikoli ti, kteří ho chtěli odstranit. Jeho hlavním nepřítelem byl velkokníže Nikolaj Nikolajevič, carův strýc a vrchní velitel armády, jenž považoval „Němku“ a jejího neblahého guru bezmála za vlastizrádce. Hrdý voják však

nic nezmohl proti různým dopisům, kterými Alexandra denně bombardovala svého nebohého manžela. Nejenže mu předávala Grigorijova podivuhodná doporučení ohledně dodávek masa, výroby munice či platu chudých úředníků, ale také nepřestávala varovat svého „miláčka“ před vlivem „N“, zlořečeného strýčka, a dokonce ho přemluvila, aby sám zaujal jeho místo! To byla zásadní chyba, již se jeho předek Alexandr I., který v roce 1812 ponechal generálu Kutuzovovi vrchní velení ruské armády při Napoleonově tažení, dokázal vyvarovat...

Triumf „temných sil“

V polovině roku 1915 se válečná štěstěna obrátila v neprospěch Ruska. V Petrohradě nastal čas vyřizování účtů, zlovolných obviňování a hledání obětních beránků. Nejvíce na očích byl samozřejmě Rasputin. Francouzský velvyslanec Maurice Paléologue v jednom z telegramů napsal, že dav Moskvánů požadoval při demonstraci na Rudém náměstí, aby se Mikuláš II. vzdal trůnu a aby byl Rasputin oběšen! Vychytralý mužik však využil vnitřních pnutí, aby rozmístil své pěšáky. Nejenže triumfoval, když se car nakonec zbavil svého strýce a poslal ho do vyhnanství na Kavkaz, ale dosáhl toho, že šéfa policie (Džunkovskij) a poté i ministra vnitra (Ščerbatov) a vrchního prokurátora Svátého synodu (Samarin) nahradili jeho stoupenci. Hotový palácový převrat!

Ruská politická scéna byla zaskočená. V dumě vznikl Pokrokový blok, jenž chtěl bojovat proti „temným silám“ řídícím zemi. V jejich čele stanuli carevna a její mužik, prostřednictvím neschopných dvořanů soustředili ve svých rukou většinu moci a nebezpečně manipulovali s carem. Na Alexandru a jejího duchovního vůdce padlo podezření, že hodlají uzavřít separátní mír s Německem – německý císař Vilém II. byl bratranec carevny. Ruské společenské smetánce bylo čím dál jasnější, že je nutné zneškodnit zlého ducha, který vede Rusko do záhuby, a to jakýmkoli způsobem.

Třebaže se o tomto smělém projektu během roku 1916 pravdělně zmiňoval ne jeden ministr či poslanec dumy, reálné obrysy mu dalo nejbližší okolí cara a vysoká generalita. Carskou rodinu v průběhu měsíců čím dál víc znepokojovaly předzvěsti vojenské porážky. Ani samotnému Mikuláši II., ač byl stále ve vleku své manželky, neuniklo, co se kolem něj šušká. Věděl, že velkoknížata (jeho strýcové Konstantin a Pavel, bratr Michail, strýc Nikolaj a bratranec Alexandr) a velkokněžny (jeho sestry Olga a Xenie a švagrová Ella) děsí katastrofální vliv, který má na carský manželský pár Rasputin, a že jsou všichni přesvědčení o rychlé se blížícím konci dynastie Romanovců.

Právě v tomto úzkém rodinném kruhu padlo v polovině listopadu 1916 rozhodnutí zavraždit Rasputina. Hlavními iniciátory byli dva blízcí příbuzní Mikuláše II.: carův bratranec velkokníže Dmitrij Pavlovič a jeho důvěrný přítel Felix Jusupov, carův nepokrevní synovec (oženil se s jeho neteří Irinou). K nim se přidali monarchistický poslanec Puriškevič (poté co 19. listopadu 1916 pronesl v dumě útočný projev proti carevně, která „zůstala Němkou“, a jejímu „dáblskému našeptavači“) a dva důvěryhodní vykonavatelé: mladý poručík Sergej Suchotin, jenž se v Petrohradě zotavoval ze zranění, a lékař Stanislav Lazovet, přítel Puriškevičův.

Kníže Jusupov, kterého s Rasputinem seznámila společná přítelkyně Maria Golovinová, ho jednoho večera navštívil pod záminkou, že ho bolí na prsou. Rasputin na něj vložil ruce a k mimořádně pohlednému pacientovi ihned pocítil sympatii. Felix, elegantní, výstřední a frivolní člověk, dobře známý homosexuál, absolvent Oxfordské univerzity a náruživý hráč tenisu, byl dědicem jedné z nejbohatších rodin v carském Rusku. Bydlel v luxusním paláci na břehu říčky Mojky v centru Petrohradu, který je možné si dodnes prohlédnout.

Skutečně si Rasputin krásného Felixe upřímně oblíbil? Nebo k němu cítil, jak se říkalo, fyzickou přitažlivost? Nenapravitelný sukničkář také věděl, že Felixova manželka, neteř Mikuláše II., je mladá žena uhlazených způsobů, velmi krásná, přesně taková, jaké se mu líbí...

Neuvěřitelný zločin

Petrohrad, 17. prosince 1916.³ Byla téměř jedna hodina po půlnoci, když Felix Jusupov přišel k Rasputinovu domu v Gorochovově ulici a zazvonil u služebního vchodu. Měl na sobě černou beranici a dlouhý sobí kožich. Mužik s přihlazenými vlasy a upravenými vousy, v modré košili s vyšitými chrpami, černých sametových kalhotách a vysokých botách netrpělivě očekával muže, který se stal jeho přítelem – alespoň si to myslel – a jehož manželka, úchvatná Irina, údajně onemocněla a potřebovala jeho léčitelské schopnosti. Zpoza záclon v kuchyni viděla znepokojená služka Káťa Pečorkinová, že oba muži odjíždějí neznámo kam. Neomylně poznala knížete Felixe.

Jeho auto řízené livrejovaným šoférem – byl jím doktor Lazovert – zamířilo Gorochovovou ulicí až do středu města, odbočilo vlevo, projelo branou Jusupovského paláce a zastavilo na nádvoří. Když oba muži vešli do budovy, uslyšeli z prvního patra americkou hudbu a hlasy. Kníže Felix vysvětloval:

„Za mou ženou přišli přátelé, už jsou na odchodu. Pojdme si zatím vypít čaj do jídelny!“

Rasputin bude muset chvíli počkat, než se setká, jak se domníval, s tajemnou a vzrušující Irinou. Jídelna se nacházela v suterénu. Všiml si mužik, že byla pro tuto příležitost zvlášť zveleбенá, zařízená a vyzdobená? Vedlo k ní točité schodiště. Na nízkém stole čekaly na příchodí čaj, káva, karafa vína a zákusky se šlehačkou. Jak by mohl Rasputin tušit, že víno je otrávené a že v cukroví je práškový kyanid?

Jako v každém dobrém scénáři se nic nedělo tak, jak mělo. Rasputin zdvořile odmítl madeirské víno i pozvání, aby si vzal zákusky. Byly na něj příliš sladké! Felix se snažil napanikařit. Komplikové v prvním patře znervózněli. Puriškevič vyn-

³ Až do roku 1918 se v Rusku používal juliánský kalendář. Po revoluci byl v zemi zaveden gregoriánský kalendář. Mezi oběma je rozdíl 13 dní.

dal z kapsy revolver, který si přinesl pro případ, že by se něco zvrtno. Napětí rostlo. Po hodinové konverzaci naštěstí změnil Felixův host názor – nalil si sklenici vína, potom přijal druhou a snědl pár kousků cukroví s kyanidem. Bude na něj jed působit okamžitě? Padne jako podřátý? O půl hodiny později nevěřil Felix vlastním očím. Rasputin pořád mluvil, rozvalený na pohovce. Jeho výraz se změnil. Upřel na svého hostitele pronikavý pohled a požádal ho... aby mu zahrál na kytaru!

Po dvou hodinách vyšel Felix Jusupov pod jakousi záminkou do prvního patra a oznámil svým komplicům, že jed stále nepůsobí, asi bude muset změnit taktiku. Vzal si Dmitrijův revolver a sešel po schodech dolů. Podle jeho pozdějšího líčení host očitě neuhodl, co se chystá, a nereagoval, když na něj Felix namířil zbraň, která ho měla zabít:

Pomalu jsem zvedl pistoli. Rasputin přede mnou seděl bez hnutí, se zraky upřenými na krucifix. Vystřelil jsem. Vydal divoký, zvířecí výkřik a pozadu padl na medvědí kožešinu...

Do jídelny hned vběhli ostatní spiklenci, ale ve spěchu vytrhli kabel a vypnuli elektřinu! V šeru viděli, že Felix stojí s revolverem v ruce a Rasputin leží na zemi před pohovkou v agonii, s tělem zmítajícím se v křečích. Byl téměř mrtvý. Jenže chlapek, který již odolal kyanidu draselnému, dosud nevydechl naposledy. Když se Felix, poté co zapil událost se svými komplici, vrátil do suterénu, zjistil, že tělo jeho oběti stále nechladne. Sklonil se k němu, aby mu nahmatal puls, a viděl, že Rasputin otvírá své strašlivé oči. Potom se obr vymrštil na nohy, vrhl se na svého vraha a snažil se ho uškrtit! Vyděšený Felix se mu vysmekl a běžel nahoru.

„Honem! Revolver! Střílejte! On žije! Uteče nám!“

Rasputin se vydal po schodech za Felixem a chraptivě volal jeho jméno. Potom zamířil na nádvoří a klopýtal podél mřížového plotu. Puriškevič ho pronásledoval a vystřelil na něj z revolveru. Minul. Druhý výstřel. Opět minul. Rasputin dovrávoval k jedné z palácových bran, když ho třetí kulka zasáhla do

zad a vzápětí ho čtvrtá trefila do hlavy. Tentokrát se zhroutil do sněhu, ale rukama dál křečovitě drásal zem. Spiklenci, zejména Felix, který se ve svých komnatách trásl strachy, prožívali noční můru. Ten muž byl sám ďábel!

Mužikovo proroctví

Na protějším břehu Mojky stála policejní stanice, ve které slyšeli výstřely. Bylo půl třetí ráno. Přišli dva strážníci. Kníže Jusupov je nejprve uklidňoval lží, že jeden z jeho sluhů zastřelil vzteklého psa, ale policisté naléhali. Nato jim Puriškevič prozradil, že zabil nechvalně známého Rasputina, „nepřítele carské Rusi“, a přikázal jim zachovat absolutní mlčenlivost..., což ani jedna z úředních osob pochopitelně neudělala. Od nich a od jejich řádně informovaných nadřízených se zpráva dopoledne rozletěla po městě včetně jmen spiklenců.

V té době se do paláce vrátil velkokníže Dmitrij. Opustil ho těsně před střelbou, aby se zbavil nebožtíkových svršků. Tak alespoň zní oficiální verze. Pokud si chtěl carský princ zachovat naději, že jednoho dne nastoupí na trůn po Mikuláši II., „nesměl mít ruce potřísněné špinavou krví“, jak bude později opakovaně vysvětlovat Jusupov: Možný budoucí car nesměl být vrah! Podle nejdůvěryhodnějších historiků všechno nasvědčuje tomu, že obě osudné kulky ve skutečnosti vystřelil Dmitrij. Byl to v každém případě on, kdo se postaral, aby Rasputinovo tělo zabalené do plachty zmizelo. Předchozího dne si s Puriškevičem na kraji města všimli díry v ledu na Malé Něvě, v úrovni Petrovského ostrova. Z mostu shodily dva stíny mužíka do černé vody..., jenže ho zapomněly zatížit! Proto se tělo nepotopilo na dno. Stejně jako jedna mužikova bota, která zůstala ležet na ledě, všem na očích.

Netrvalo dlouho, jen do druhého dne, než se našla zmrzlá mrtvola. Podle ztuhlých rukou, jež byly vzpažené, jako kdyby se z posledních sil pokoušel dostat na svobodu, vyšetřovatelé usoudili, že nezničitelný *starec* byl dosud naživu, když dopadl

do ledové vody – poté co jej nezdolaly krystalky kyanidu ani výstřely! Tak vznikla legenda o mužikovi chráněném Bohem, jehož vrahům, těm neznabohům, dalo tolik práce sprovodit ho ze světa.

Stoupenci zemřelého guru – zejména neutišitelná carevna Alexandra, která od té doby trávila polovinu času modlitbami na *starcově* hrobě – si zapamatovali především proroctví, jež často pronášel: Bude-li zavražděn, dojde ke zhroucení říše a ke smrti carské rodiny. Budoucnost tuto apokalyptickou věštbu potvrdí. Za dva měsíce po dramatickém 17. prosinci 1916 bude car donucen vzdát se trůnu a otevře cestu k revoluci, v jejímž průběhu budou zavražděni prakticky všichni členové carské rodiny. Přesně jak předpověděl Grigorij Jefimovič Rasputin.

Dobytí Zimního paláce

Byla Říjnová revoluce jen obyčejným státním převratem?

*„Při revolucích jsou dva druhy lidí:
ti, kteří je dělají, a ti, kteří z nich mají prospěch.“*

Napoleon

Petrohrad 3. dubna 1917.⁴ V hlavním městě Ruska se setmělo. O Velikonočním pondělí, které bylo dnem pracovního klidu, si dělníci z Putilovských závodů předávali vzkaz: Dnes večer musíme jít přivítat na Finské nádraží Vladimira Iljiče Uljanova zvaného Lenin, jednoho z hlavních mluvčích ruského socialistického hnutí. Přijížděl ze Švýcarska, kde ho zastihla zpráva o pádu carského režimu. Čekal na ni dvanáct let od chvíle, kdy po nezdařené revoluci v roce 1905 musel opustit Rusko. Dvanáct let vyčkával, četl co nejvíc zahraničních novin a horečně psal dopisy a brožury o vysněné revoluci. Dvanáct let v exilu! Bylo třeba dohnat ztracený čas.

⁴ Od tohoto data budeme používat gregoriánský kalendář, který se oproti starému juliánskému kalendáři předchází o třináct dní (proto se tzv. Říjnová revoluce, k níž došlo 23. října podle původního ruského kalendáře, všeobecně připomíná 7. listopadu).

Leninovi trvalo měsíc, než projel celou Evropou. Povolení jet přes Německo, které bylo s Ruskem ve válce, bylo výsledkem cynického vyjednávání mezi švýcarským socialistou Fritzem Plattenem a německým konzulem v Bernu Gisbertem von Rombergem. Ten hned pochopil, jak výhodné může být pro jeho zemi, když se asi třicet profesionálních agitátorů, vystupujících otevřeně nepřátelsky vůči vládnoucímu režimu, vrátí do Petrohradu. Vladimira Uljanova, jeho manželku Naděždu Krupskou a pravou ruku Grigorije Zinovjeva, teoretika Karla Radeka, finančníka Jakuba Haneckého, obchodníka Václava Vorovského, francouzskou bolševičku Inès Armandovou a další spiklence, kteří se zdržovali ve vyhrazeném⁵ vagonu po celý šestidenní průjezd válečným Německem, eskortovali dva němečtí důstojníci.

Mír, půdu, vládu

Když vlak č. 12 z Helsinek přijel s houkáním a všemi rozsvícenými světly na nádraží, prostranství před budovou osvětlené reflektory zaplavil obrovský dav. Byli tu pochopitelně členové bolševické strany, ztrácející se mezi tisíci nadšených dělníků, vojáků, kteří se postavili na stranu revoluce, a námořníků ze základny Kronštadt v modrých uniformách, pruhovaných halénách a baretech s bambulkou. Také mnoho zvědavců, stejně jako členů nově vzniklého městského sovětu, menševiků i eserů,⁶ upřímně toužících pozdravit exulanty, kteří se přijeli zapojit do probíhající revoluce. V přijímacím salonku si předseda Petrohradského sovětu Nikolaj Čcheidze připravil malý projev. Neměl sice příliš v lásce bolševiky, jejichž maximalismus ho děsil,

⁵ Nikoli „zaplombovaném“, jak tvrdí bolševický mýtus.

⁶ Menševici, kteří se také hlásili k marxismu, se oddělili od bolševiků v roce 1903. Socialisté-revolucionáři (SR) existovali od roku 1901 a měli blíž k venkovu.

hodlal však vyzvat k jednotě všech sil podporujících čerstvě nastolenou revoluční vládu.

Lokomotiva vychrlila poslední oblak páry, vlak se konečně zastavil a z pátého vagonu vystoupil hrdina dne. Malému zavalitému muži celkem obyčejného vzezření a s pečlivě zastřiženou brádkou se ulevilo. Počítal s možností, že ho hned po příjezdu zatknou a neprodleně uvrhnou do kobky v Petropavlovské pevnosti. Téměř rozpačitě přijal kytici, zatímco nádražní halou se rozléhala *Marseillaise*, hymna od Rougeta de Lisle byla mobilizační písní ruských revolucionářů, obdivujících Velkou francouzskou revoluci. Tajemník místní organizace bolševické strany Leninovi slavnostně předal členský průkaz. Stranická legitimace měla číslo 600. První falešný tón: Vladimir Iljič v nevlídné odpovědi bez meškání pranýřoval všechny členy prozatímní vlády, která byla ustavena po odstoupení cara. Když Čcheidze nově přichozího přivítal a vyzval ho, aby se spojil s ostatními revolučními stranami, Lenin se k němu otočil zády. Očividně to byl divný ptáček – ani světácký politik, ani uhlazený diplomat, ani zastánce kompromisů!

Vojáci vysadili Lenina na jeden ze dvou obrněných vozů, které přivezli k jeho poctě. Lenin řečnil k davu, znovu spílal všem, kdo podporují prozatímní vládu (mezi přihlížejícími bylo mnoho takových), a vyzýval ke „světové socialistické revoluci“. K veřejnosti potom opět promluvil v sídle ústředního výboru strany bolševiků v bývalém paláci baletky Matildy Kšesinské. Ve vlaku sepsal několik bodů politického programu, který bude později nazván „Dubnové teze“. Byly stručné: lid chce mír, rolníci chtějí půdu, a aby mohli bolševici tento program uskutečnit, chtějí vládu a veškerou moc! Mnoho ze straníků přítomných v sále bylo vyvedeno z míry. Slavný Lenin žil očividně příliš dlouho v zahraničí, nevyznal se v současné politické situaci. Podle některých soudruhů, například Lva Kameněva, ztratil hlavu. Podle jiných byl zkrátka blázen.

Dne 7. dubna byly Leninovy „teze“ otištěny v *Pravdě*, bolševickém deníku, který vycházel v nákladu 90 000 kusů. Probíraly se na zasedání ústředního výboru strany, na němž je ostře kritizovala většina činitelů, především Kameněv, jenž měl za to, že

nejdou vhodné podmínky k uchvácení moci. Dne 8. dubna přistoupil petrohradský stranický výbor po bouřlivé diskusi k hlasování a odmítl Leninovy teze třinácti hlasy proti dvěma, jeden se zdržel. Dne 15. dubna označil Petrohradský sovět dělníků a vojáků, v němž měli bolševici menšinu, Leninovy návrhy za „nebezpečné a kontrarevoluční“. Dokonce i jeho nejbližší spolupracovníci se domnívali, že příliš nadočkavý a dravý Vladimir Iljič se hluboce mylí.

Ve státě nemohou být dvě vlády

Ne, Lenin se nemýlil. Ve skutečnosti byl o krok napřed před svými soudruhy, kteří se ještě stále nevzpamatovali z toho, že před měsícem svrhli carský režim, a snažili se stávající situaci stabilizovat a ne ji ještě více rozbourit. Lenin si byl vědom toho, že 2. března, den po abdikaci Mikuláše II., vzniklo v Rusku dvojvládí a že dvě vlády ve státě být nemohou. První z nich představovala koaliční vláda, jež si sama prozíravě říkala „prozatímní“. V jejím čele stáli umírnění monarchisté – kníže Lvov, předseda Rodzjanko, poslanec Miljukov –, kteří by se proti carovi nevymezili, kdyby 26. února brutálně nerozpustil Státní dumu, jejímiž byli váženými členy. Tito muži společně vytvořili prozatímní výbor Státní dumy a spojili se s levicovými stranami zastoupenými v městském sovětu menševiky, socialisty-revolucionáři (SR) a dalšími populistickými stranami, které se těšily podpoře velké části obyvatelstva, unaveného válkou, paralyzovaly veškerou státní moc a k úžasu celé Evropy donutily cara k abdikaci.

Levicové strany založily a sestavily „rady (sověty) dělníků a vojáků“, jež využily hněvu lidu a rozložily stát. Převzaly kontrolu nad továrnami, úřady, arzenály, kasárnami a celými pluky, takže generalita sesazeného cara nemohla poslat proti demonstrantům v Petrohradě pravidelné vojsko jako v roce 1905. V Rusku se začínala rozmáhat anarchie a bylo zcela nemyslitelné, že by se dalo vládnout bez sovětů, nadšených, neuhla-

zených, nezkušených a naprosto nepředvídatelných lidových orgánů.

Mužem, který ztělesňoval zároveň obě legitimní moci, byl advokát Alexandr Kerenskij, člen Petrohradského sovětu a ministr spravedlnosti ve vládě knížete Lvova. Bylo mu 36 let. Pocházel ze Simbirsku (dnešní Uljanovsk) stejně jako Lenin. Upřímný demokrat, známý svobodný zednář a skvělý řečník byl zvolen do dумы v roce 1912 jako poslanec za *trudoviky* (Skupina práce), frakci strany socialistů-revolucionářů. Byl přesvědčený, že úkolem vlády je připravit volby do Ústavodárného shromáždění (opět odkaz na Francii), v nichž bude ruský lid moci vyjádřit, kdo a jak ho má vést. Do té doby za posměšků jedněch a urážek druhých představoval pojítka mezi oběma mocemi vládnoucími Rusku, jež se ocitlo bez cara.

Lenin se domníval, že prozatímní vláda bude muset obnovit pořádek v zemi a pokračovat ve válce proti armádě Viléma II., nacházející se několik desítek kilometrů na jihozápad od Petrohradu. Ztratí revoluční legitimitu a dříve nebo později ji smetou sověty, které vojákům stále slibovaly, že se nebudou muset vrátit na frontu. Leninova strategie byla jasná – je třeba pohlídat si sověty, případně je infiltrovat, radikalizovat jejich program a přesvědčit je, že jsou povolány k tomu, aby co nejdříve začaly vládnout. To byl ten jediný pravý revoluční program! A tím hůř pro všechny smýšlející jako francouzský socialistický poslanec Marcel Cachin, který přijel z Paříže coby pozorovatel a před svými hostiteli neskrýval obavy:

„Pomysleli jste na to, jaké důsledky by mělo vítězství Německa?“

„Jedna tu je!“

Dne 5. června 1917 v 19 hodin byl ve velké vojenské budově na Vasiljevském ostrově zahájen první všeruský sjezd sovětů, na němž měly zastoupení takřka všechny „sověty dělníků, vojáků a rolníků“ z celého Ruska (bylo jich přes 350). Shromáždění cí-

talo 1 090 delegátů, nejvíc bylo socialistů-revolucionářů (285) a menševiků (245). Bolševici, kteří se usadili v levém kraji sálu, byli v menšině (105). Byl mezi nimi i bývalý předseda Petrohradského sovětu z roku 1905 Lev Trockij, který se před měsícem vrátil z exilu. Nikdy nebyl stoprocentní bolševik,⁷ Lenin však potřeboval dobré řečníky a Trockij měl obrovský řečnický talent.

Jako na všech bouřlivých schůzích tam bylo velmi rušno. Uprostřed výkřiků a kouře z cigaret se každý snažil přehlušit rámus. Mnoho delegátů na sobě mělo starou uniformu nebo hrubou vojenskou blůzu. Někteří přenocovali přímo na místě, na zdejší luxusní podlaze. Přítomní si navzájem nadávali, křičeli, deklamovali, provolávali hesla. Když byla v diskusi nadhozena myšlenka nové prozatímní vlády, menševik Cereteli se za řečnickým pultíkem rozohnil a zavtipkoval:

„V současné době, soudruzi, je situace tak vážná, že nevím o žádné straně v Rusku, která by chtěla vládnout!“

V sále zazněl potlesk a smích. Vtom se ozvalo:

„Jedna tu je!“

Účastníci sjezdu ztuhli. Lenin vstal, klidně vystoupil na tribunu a začal s projevem, který předsedající nedokázal přerušit. Řečník nebyl k zastavení; potvrdil, že jeho strana je připravená vykonávat moc, veškerou moc, aby realizovala jediný program: „Mír lidu, půdu rolníkům.“ Jen tak mimochodem navrhl jako řešení hospodářské krize zatknout „padesát nebo sto největších boháčů v zemi“ a sebrat jim majetek. V sále to zašumělo. „Dě-tinské!“ zakřičel Kerenskij. I ostatní bolševici byli v rozpacích. Následující hlasování dobře ilustrovalo neporozumění delegátů. Pro vyslovení důvěry vládě jich bylo 543, proti 126. Leninův maximalistický postoj získal ubohých 21 hlasů. Tato potupa nezabránila několika bolševikům, mezi nimi samotnému Leninovi, aby se nechali zvolit do ústředního výkonného výboru sovětů, ve kterém měli početní převahu menševici a esei.

⁷ V roce 1903 došlo k rozštěpení Sociálně demokratické dělnické strany Ruska a Trockij si vybral menševiky.

Bolševiků bylo málo, byli však ďábelsky aktivní a čas hrál v jejich prospěch. Denně posílali své nejlepší tribuny řečnit do kasáren, kde vojáci s obavami slyšeli výzvu Kerenského, jenž byl nyní ministrem války, k pokračování ofenzivy proti Německu. Několik pluků již odmítlo jít do boje. Ve městě se konala jedna protiválečná demonstrace za druhou. Účastnilo se jich čím dál víc vojáků, kteří nesli transparenty s nápisy „Pryč s válkou!“ a „Všechnu moc sovětům!“ Dne 4. července defilovalo centrem Petrohradu deset tisíc námořníků z pevnosti Kronštadt, k nimž se připojil dav dělníků z velkého předměstí. Téhož dne zdemolovali *junkerši*, studenti důstojnických škol věrní carskému režimu, tiskárnu, ve které se tiskla *Pravda*. Kdyby přišli o půl hodiny dříve, vyřídili by si účty s Leninem!

Ten se stal pro vládu černou ovčí. Liberální tisk ho obviňoval, že je „německý agent“. Obvinění bylo přehnané, nicméně při vyšetřování, k němuž dal podnět Kerenskij, vyšlo najevo, že peníze, za které bolševici vydávali četné brožury a noviny, se k nim dostávaly tajnými cestičkami z německých bank. Bude muset uplynout ještě osmdesát let, než historik Dmitrij Volkogonov, povzbuzený gorbačovskou perestrojkou a glasností, zveřejní svá zjištění, že Lenin od Curychu po Stockholm tajně udržoval těsné vztahy s několika nechvalně známými agenty, jako byli Alexander Helphand *alias* Parvus nebo Jakub Fürstenberg *alias* Haneckij, a to v době, kdy se Německo snažilo Rusko oslabit všemi prostředky. Včetně diskrétního financování nemajetných revolucionářů.

Vraťme se však na začátek léta roku 1917, kdy nebylo dobré být podezříván ze spolupráce s nepřítelem. V době, kdy na jihozápadní frontě 7. ruská armáda okázale vítězila nad Rakouskem, byla taková obvinění smrtící. Pro Kerenského a jeho generály to byla nečekaná příležitost zbavit se bolševického vůdce a jeho nepoddajné skupinky. Večer 5. července cítili Lenin s Trockým velké obavy:

„Nepostřílejí nás teď všechny?“ ptal se první z nich.

„Snad ne!“ odpověděl druhý.

Dalo se to čekat. Dne 7. července nařídila vláda, aby byli Lenin a další bolševičtí předáci zatčeni. Veřejný nepřítel číslo 1

prozíravě odjel z Petrohradu a se Zinovjevem se skrýval v rybářské chýši u hranice s Finskem. Trockij byl 24. července zatčen a uvězněn v proslulé věznici Kresty. Dne 8. srpna v přestrojení za strojvůdce překročil Lenin hranici a ubytoval se u finského spisovatele Juha Latukky ve vesnici nedaleko Vyborgu, kde trávil čas chozením na houby a sepisováním knihy *Stát a revoluce*.

Roznětka jménem Kornilov

V Petrohradě byla výbušná situace. Pomyslná jiskra, která zažehla sud s prachem, se jmenovala Lavr Kornilov. Kozák a generál rolnického původu byl jmenován vrchním velitelem ruské armády místo generála Brusilova, jehož poslední ofenziva v Halliči žalostně ztroskotala. Kornilov měl ráznou povahu a neotesané způsoby, nový předseda vlády Kerenskij však brzy zjistil, že jeho čerstvě jmenovanému generalissimovi nechybějí ani politické ambice a že by v zásadě nebyl proti zavedení vojenské diktatury. Ti, kdo ho 14. srpna viděli v doprovodu nositelů řádu sv. Jiří vést vojenskou přehlídku na moskevském Rudém náměstí, měli jasno: tenhle člověk se chystá provést státní převrat. Dne 21. srpna podpořil vstup německých jednotek do Rigy, která leží co by kamenem dohodil od Petrohradu, myšlenku, že k nápravě situace a záchraně vlasti bude zapotřebí – a to naléhavě – vláda silné ruky.

Dne 27. srpna uved Kornilov do pohybu své elitní oddíly. Ohlášený cíl: potlačit bezprostředně hrozící bolševické povstání a zjednat pořádek v hlavním městě říše. V mnoha šlechticích, velkých průmyslnících a vojenských velitelích ožila naděje. Konečně kontrarevoluce! Kerenskij podezřele váhal, obával se, že generál, který se vydal do hlavního města, ho donutí obětovat socialistické členy vlády a potom odstraní i jeho samotného. Prikázal Kornilovovi, aby své vojsko táhnoucí na Petrohrad zastavil. Generál neuposlechl rozkazu a postupoval vpřed. Věřil ve svou šťastnou hvězdu. Kerenskij v nouzi vyzval levicové strany

včetně bolševiků, aby překazily to, co nade vši pochybnost vypadalo jako vojenský převrat. S bolševiky, kteří jako jediní byli schopni během několika hodin takové nebezpečí odvrátit, uzavřel jednoduchou dohodu: Lenin a jeho přátelé se musejí zdržet násilí a znovu jim pak bude dovoleno „agitovat“.

Pro bolševiky to byl nečekaný úspěch. Jejich vůdci vystoupili z ilegality a opět se zapojili do všeobecné politické agitace, zejména v plucích a kasárnách. V továrnách se formovaly Rudé gardy. Bolševičtí předáci v čele s Trockým dokonce převzali kontrolu nad Petrohradským sovětem, což překvapilo a znepokojilo menševiky i esery, kteří měli stále většinu na celostátní úrovni. Lenin své soudruhy opět popoháněl. V dopise, který napsal v hořečném spěchu ve svém finském úkrytu, vybízel své voje, aby se „okamžitě chopily moci“ a svrhly Kerenského! Trockij a Kameněv, kteří byli právě propuštěni z vězení a nechtěli se tam vrátit, se rozhodli paličský list držet v tajnosti, protože věděli, že pokud by se dostal ke Kerenskému, ten by se obrátil proti bolševikům. Ústřední výbor strany dokonce nakázal Leninovi, tomu nezodpovědnému provokatérovi, aby se nevracel do Ruska. Lenin bez ohledu na stranickou disciplínu zákaz naprosto ignoroval, tajně přicestoval do hlavního města a pod falešným jménem a s parukou na hlavě se skrýval v tamní čtvrti Vyborg.

V bytě, ve kterém se schovával, nepřestával netrpělivý kritik poměrů zuřit. Posílal jeden dopis za druhým, vztekal se, opakoval své bytné, u níž si na zeď přišpendlil velkou mapu Petrohradu, že „vyčkávání znamená smrt“! V jednu chvíli zvažoval, že odjede do Moskvy, kde bolševici získali 29. září těsnou většinu v městském sovětu. Nemohl by se stát zárodkem nové prozatímní vlády? Pravděpodobně příliš riskantní. A navíc si byl jistý, že povstání vyvolané v Petrohradě zvítězí:

Jakýmkoli dělníkům stačí pár dní na to, aby ovládli jakékoli ministerstvo. Není k tomu potřeba žádných zvláštních schopností!

Věděl, že některé stranické organizace, jako ta v dělnické čtvrti, v níž bydlel, v očekávání povstání již jmenovaly budoucí

činitele: komisaře, vojenského velitele, člověka odpovědného za informování veřejnosti atd. Věděl, že loďstva z Kronštadt, Vyborgu a Revelu (dnešní Tallinn), infiltrovaná a kontrolovaná bolševiky, jsou připravena zamířit k Petrohradu a podpořit své bouřící se soudruhy.

A hlavně věděl, že obyvatelstvo, mezi kterým se ukrývaly tisíce zběhů z fronty, jíž hrozil rozklad, je nakloněno každému heslu vyzývajícímu k ukončení války.

Tak proč čekat?

Deset hlasů pro, dva proti

Na večer 10. října byla svolána schůze do bytu jedné bolševičky v domě číslo 22 na Karpovce. Z jednadvaceti členů ústředního výboru strany bolševiků jich dorazilo dvanáct. Okna byla zakrytá dekou. Pokuřovalo se, pil se čaj, podával se černý chleba se salámem. Lenin přišel jako poslední, hladce oholený, paruka mu trochu klouzala z plešaté hlavy.

Poradu zahájil tajemník Jakov Sverdlov, ale Lenin usměrňoval diskusi a měl hlavní slovo. Byl zde Stalin a také Trockij. Z Moskvy přijeli jedni z prvních bolševiků Bucharin s Rykovem. Přítomna byla rovněž Alexandra Kollontajová, jediná žena ve skupince, která vstoupila do strany po vypuknutí 1. světové války, a další osoby, jejichž jména se nezapsala do dějin.

Lenin mluvil, vysvětloval, argumentoval. Jednoho po druhém svým vášnivým projevem přesvědčil, až na dva: Lva Kameněva a Alexandra Zinovjeva. Oba muži stejně slavní jako Lenin byli zásadně proti jakékoli myšlence na povstání. Příliš brzy, příliš nebezpečné! Není lepší počkat na tolik vytoužené volby do Ústavodárného shromáždění? Ostatní jim naslouchali, zejména Zinovjevovi, když se ale kolem třetí hodiny ráno přistoupilo k hlasování, bylo rozhodnuto. Pro Lenina deset hlasů. Proti dva. Otázka už nezněla, zda bolševici rozpoutají „poslední bitvu“, ale kdy tak učiní.

Předchozího dne večer se na plenárním zasedání Petrohradského sovětu překřikovali účastníci přinášející protiřečící si fámy: Kerenskij prý chce vydat Petrohrad Němcům, údajně se chystá další kontrarevoluční puč atd. Ve všeobecné vřavě navrhl mladý straník Lazimir, aby byl vytvořen „výbor pro obranu“, který by koordinoval čistě vojenskou činnost sovětu. O jeden výbor více či méně, co na tom! Bolševici ovšem prosadili vznik tzv. Vojenského revolučního výboru (VRV). Nový orgán, do kterého se vnutili, byl nástroj, jenž jim dosud chyběl k přípravě státního převratu.

V těch říjnových dnech byl Petrohrad bublajícím kotlem politiky, kde se na chaotických schůzích diskutovalo o nejbláznivějších dohaděch. Lenin neměl stání, cítil, že společenská nestabilita představuje skvělou příležitost, jaká se dost možná nebude nikdy opakovat. Byl zoufalý z přehnané opatrnosti svých nejbližších soudruhů včetně Trockého, který chtěl počkat na nadcházející druhý všeruský sjezd sovětů. Zajíkal se zlostí, když Kameněv se Zinovjevem poslali místním stranickým výborům dopis, v němž zpochybňovali rozhodnutí spustit povstání. Chtěli snad svou indiskrétností vyvolat policejní reakci ze strany Kerenského? Zuřil, když se dozvěděl, že se bolševický ústřední výbor mezi 20. a 23. říjnem třikrát sešel, aniž pozval jeho, Lenina!

Na druhém konci města, v prvním patře Zimního paláce,⁸ ve kterém takřka nepřetržitě zasedala prozatímní vláda, panovala dusná atmosféra. Kerenskij byl čím dál autoritativnější a nervóznější. V nádherném Malachitovém sále se sytě zelenými sloupy a výhledem na Něvu, ponořenou do tmy, se unavení a vysílení ministři užírali strachem, že se armáda vymkne jejich kontrole. Sice měli ještě stále k dispozici posluchače důstojnických škol *junkery*, ženský oddíl a pluk kozáků se zbraněmi u nohou, jak to ale vypadá se zbytkem ruské armády? A s loďstvem? Co se stane, až bude nutné konečně zasáhnout proti masové demonstraci těch ďábelských bolševiků a vojáci odmítnou uposlechnout své nadřízené?

⁸ Někdejší palác Mikuláše II., dnes jedna z budov muzea Ermitáž.

Revoluce zvítězila!

Dne 24. října pozdě večer to Lenin už nevydržel. Nasadil si paruku, omotal kolem hlavy šátek, aby skryl obličej, a odešel ze svého bytu ve Vyborgu spolu se spolehlivým straníkem, který ho ve tmě převezl přes Něvu ke Smolnému institutu, bývalému penzionátu pro mladé šlechtičny, kam nedávno přesídlil Petrohradský sovět. Lenin tam vešel na zapřenou a zjistil, že sovět skutečně připravuje jeho vysněnou revoluci. Vojenský revoluční výbor mobilizoval vojáky z posádky a rudé gardy a také tisíce ozbrojených dělníků připravených vrhnout se do pouličních bojů. Všechny místní výbory měly pohotovost. Námořníci Baltského loďstva doprovázení „komisaři“ vyšli na paluby. Blížilo se rozuzlení.

Noc ve Smolném byla krátká. Vyčerpaní delegáti spali v bývalých učebnách, jídelnách i slavnostních sálech s velkolepými lustry. Venku přistavili vojáci dva kulometry, které jako by střezily antické sloupy v budově. Před úsvitem obsadily na příkaz VRV ozbrojené revoluční oddíly nádraží, elektrárny, telegrafní úřad, Státní banku. Jestli to nebylo městské povstání, nemělo to k němu daleko!

V Zimním paláci se Kerenskij v sedm hodin ráno hádal po telefonu s velením severní fronty. Opět požadoval, aby byly do hlavního města vyslány vojenské posily. Ale všichni generálové a plukovníci, na které se obracel, shodně odpovídali: vojáci vypovídají všude poslušnost. Co hůř, když byl vydán rozkaz, že vojenské konvoje do Petrohradu musejí být upřednostňovány, VRV dal všem příslušným hlavním výpravčím přesně opačný rozkaz! V půl deváté dostal Kerenskij zprávu, že je přerušeno telefonické spojení mezi Zimním palácem a zbytkem města. V deset hodin sdělil předseda vlády svým ministrům, že odjíždí směrem na města Luga a Pskov naproti posílám. Protože se jeho auto porouchalo, vyrazil na jih ve voze zapůjčeném americkým velvyslanectvím!

Kerenskij se už nevrátil. Ze svého kabrioletu viděl, jak loď *Amur* a několik plavidel kronštadtské flotily zaujímají na Něvě

pozici nedaleko křížníku *Aurora*, jehož děla mířila na Zimní palác. Ministrům docházelo, že se jim situace vymyká z rukou. Má za takových okolností jít každý z nich na své ministerstvo? Dorazí-li posily včas, budou přednostně bránit Zimní palác, proto raději všichni zůstali v Malachitovém sále a se sklenkou v ruce se snažili jeden druhého přesvědčit, že ještě pořád nemusí dojít k nejhoršímu.

V půl třetí odpoledne se ve Smolném narychlo sešli členové sovětu. Vzrušený předsedající schůze Lev Trockij jim triumfálně oznámil, že „byla svržena Kerenského vláda“. Nebyla to zatím pravda, ale hlasitý potlesk, který vypukl po jeho prohlášení, přiměl i nejzdráhavější menševiky a socialisty-revolucionáře připojit se k mínění většiny. Obratný Trockij dal poté slovo Leninovi a ten za všeobecného potlesku vystoupil ve své pravé podobě, bez paruky:

„Soudruzi! Dnes byla provedena revoluce dělníků a rolníků. Vytvoříme vládu sovětů bez jakékoli účasti buržoazie!“

Bolševický vůdce sklidil ovace. Poprvé byl vnímán jako charismatický šéf dosud neformálního hnutí, jež se vyčlenilo ze všudypřítomné anarchie. Bylo přirozené, že právě jeho pověřil ústřední výbor strany bolševiků, který zasedal ve druhém patře téže budovy, sepsáním svolání VRV, nazvaného emfaticky *Občanům Ruska*:

Prozatímní vláda byla svržena! Moc přešla do rukou Vojenského revolučního výboru, orgánu Petrohradského sovětu dělnických a vojenských delegátů, který stojí v čele proletariátu a vojenské posádky. Věc lidu – návrh demokratického míru, zrušení soukromého vlastnictví půdy, dohled dělníků nad výrobou, vláda sovětů – definitivně zvítězila! Ať žije revoluce dělníků, vojáků a rolníků!

Menševici a eseri zuřili. Bolševici je připravili o vedoucí úlohu a přebrali jim jejich hlavní hesla! Ale nebyl už čas na řeči. Členové VRV již organizovali neutralizaci Petropavlovské pevnosti, obrovské bašty strážící centrum hlavního města Ruska, a poslali ozbrojence otevřít mosty přes Něvu, aby je nemohla využít vláda.

Ty majestátní mosty, které se každý večer zvedají jako obrovská ptačí křídla, vynášejí k noční obloze sloupy veřejného osvětlení i tramvajové koleje a rozdělují město na dvě poloviny.

„Proč jim to tak dlouho trvá?“

Ve druhém patře Smolného vymysleli stratégové VRV, řídící se do nejmenších detailů Leninovými instrukcemi, plán, jak se zmocní Zimního paláce. Dva pluky pod velením dosazených „komisařů“ obklíčí budovu, Petropavlovská pevnost dá znamení, křižník *Aurora* vystřelí varovný výstřel a vláda bude mít dvacet minut na to, aby se vzdala.

Zatímco se v Petrohradě stmívalo, v těsné blízkosti Zimního paláce (Alexandrovské zahradě a budově admirality) probíhal surrealistický a bezmála němý balet. Nikdo nevěděl, kdo je kdo. Co je to za černé auto, které pomalu projíždí Palácovým náměstím? Na čí straně stojí vojáci pohybující se mezi palácem a kanálem řeky Mojky? Kdo jsou přiovilí civilisté, kteří stavějí na nároží barikádu z prken? Ve Smolném Lenin i bolševici z VRV znervózněli. Proč *Aurora* ještě nevystřelila varovný výstřel?

Málokdy byla nějaká revoluce tak špatně připravená. Nic se nedělo tak, jak mělo. Bolševický komisař v Petropavlovské pevnosti nemohl najít červenou lucernu, kterou měl dát smluvené znamení. Když ji konečně našel, námořníkům na *Auroře* se nedařilo vypálit slepý náboj! „Historický“ den byl v prvé řadě dnem zmatků a amatérství. Ve Smolném už byli velmi netrpěliví, Lenin s Trockým odložili zahájení II. sjezdu sovětů na 21. hodinu. Pokud nebude v té době dobyt Zimní palác, bolševici ztratí prestiž a mohou přijít o většinu!

Ve 20 hodin a 40 minut se konečně ozval výstřel z děla. Výstřel slepým nábojem a potom ještě další dva. To byl signál. Kolem křižníku *Aurora*, na chodbách lodí a na nábřežích Něvy, kde se shromáždili vojáci, dělníci a náhodní přihlížejíci, zaznělo hromové „hurá“. Zimní palác zasáhla první střela vypálená z Petropavlovské pevnosti a vzápětí druhá. V prvním patře budovy se

ministři přesunuli do jiné místnosti, protože Malachitový sál byl příliš vystavený nepřátelským dělům. Podle zvuků, které k nim doléhaly, soudili, že do paláce s mnoha vchody, z velké části nehlídanými, vtrhli vojáci. Jsou to už bolševici? Všude pobíhaly tmavé postavy. Na zmatku měl svůj podíl také alkohol. Sklepy Zimního paláce byly totiž systematicky pleněny a z lahví se často pilo přímo na místě. Zpravodaj deníku *L'Humanité* Boris Kričevskij zděšeně popisoval „opilecké tažení“ civilistů a vojáků, které jiní svědci nazvali „hotovými bakchanáliemi“.

Dobývání Zimního paláce bylo chaotické. Oddíl námořníků z Kronštadu, ženistů a zcela nezkušených studentů průmyslovky se střetl s *junkery*, kteří jej zkosili palbou z kulometu. Bylo několik mrtvých. Na mladé obránce paláce se vzápětí začal tlačit dav rudých gardistů a vojáků, a proto se raději stáhli dovnitř. O půlnoci se nerozlišitelné a často silně podnapilé skupiny potkávaly a míjely v patnácti stech komnatách a na stovce majestátních schodišť obrovské budovy. Kronštadtští námořníci vyrazili hlavní dveře a hnali se ke kumbálu, ve kterém se již odevzdání ministři oblékli, aby mohli vyjít ven. Bez jakéhokoli odporu je zatkl Antonov-Ovsejenko, vysoký představitel VRV, bývalý voják ve svrchníku a černém plstěném klobouku. Bylo po druhé hodině ráno.

O čtyřicet minut později podal ve Smolném velitelskému štábu VRV hlášení vzrušený motocyklista: Zimní palác padl, Kerenskij uprchl, ministři byli zatčeni. Konečně! Delegáti křičeli nadšením. Posledním velkým hlasováním schválili převzetí moci. Tentokrát revoluce zvítězila. Na jak dlouho? Lenin, ještě před několika hodinami v ilegalitě, byl blízko cíle. Ostentativně hledal svou paruku, aby ji mohl dát „do muzea“. Už přemýšlel o prvních opatřeních, jež budou muset být přijata k upevnění tohoto úžasného úspěchu: dekret o míru, znárodnění půdy a bank, zavedení cenzury, obnovení tajné policie atd. Věděl, že bude nutné jednat rychle a důrazně, neboť revoluce ve skutečnosti teprve začala.

V tuto chvíli se však vůdce „sovětského“ Ruska s úsměvem naklonil ke Trockému, opsal rukou ve vzduchu kruh a prohodil německy:

„*Es schwindelt* (Točí se mi hlava)!“

Zločin v Ipatjevově domě

**Byla rodina Mikuláše II.
skutečně zavražděna v Jekatěrinburgu?**

„Když se štípe dříví, létají třísky!“

Ruské přísloví

Jekatěrinburg, v srdci Uralu, 17. července 1918. Byly dvě hodiny ráno. V horní části města se míhaly stíny kolem Ipatjevova domu, velkého buržoazního sídla pod Vozněsenským prospektem. Nedávno ho zabavila místní bolševická moc a nechala ho obehnat dvojitém dřevěným plotem. Okna byla neuměle zaslepena vápnem.

Všichni v okolí věděli, že tam revoluční zastupitelstvo města drží velmi vzácné zajatce: cara Mikuláše II., jeho manželku carevnu Alexandru Fjodorovnu, jejich čtyři dcery, velkokněžny Olgu, Taťanu, Marii a Anastázii, teprve třináctiletého nemocného careviče Alexeje a také několik věrných sluhů. V oblasti velmi vzdálené od Petrohradu, jeho honosných paláců a revolučního kvasu se nedobrovolně ocitlo celkem jedenáct osob.

Šestnáct měsíců úzkosti

Po zhroucení monarchie a abdikaci Mikuláše II. v březnu 1917 neměli členové ruské prozatímní vlády, vedené knížetem Lvovem, ani v nejmenším v úmyslu popravit svého bývalého panovníka. Tehdy se zrodila myšlenka nechat odejít cara s rodinou do Anglie k jeho bratranci králi Jiřímu V. V tomto smyslu podnikl tajné kroky ministr zahraničních věcí Pavel Miljukov. Nejradikálnější povstalci, zejména ti v Petrohradské dělnické radě (sovětu), která iniciovala nadcházející revoluci, hlasitě požadovali, aby byl „Krvavý Mikuláš“⁹ uvězněn v Petropavlovské pevnosti a následně popraven. Ministr spravedlnosti Alexandr Kerenskijs se proti tomu vehementně postavil:

„Nebudu Maratem ruské revoluce!“

Lvov s Kerenským se rozhodli nechat ostentativně uvěznit carskou rodinu, aby nevzbudili hněv extremistů, v jejím vlastním paláci v Carském selu jižně od Petrohradu. Zvláštní kompromis. V bývalém symbolu říše se strážci z revoluční gardy, často opilí a arogantní, chovali k carské rodině nesnesitelně nepřátelsky. V červnu přišla z Londýna špatná zpráva. Britská vláda změnila názor a odmítá přijmout na své území cara a (hlavně) carevnu, rodilou Němku. Později vyjde najevo, že král Jiří V. obětoval tímto neelegantním způsobem rodinnou solidaritu, aby proti sobě nepopudil veřejné mínění.

Revoluční vření se však neuklidnilo, právě naopak. Iniciátor a bolševický předák Vladimir Iljič Lenin se v dubnu vrátil z exilu. V zemi vznikalo čím dál víc dělnických rad (sovětů). Koncem července oznámil předseda vlády Alexandr Kerenskijs carovi, že ho z bezpečnostních důvodů odvezou na venkov. Cíl cesty byl Tobolsk, městečko na Sibiři, kam kdysi bývali vyhošťováni nepřátelé režimu. Mikuláše II. s rodinou a částí dvora ubytovali v bývalém sídle gubernátora, kolem kterého gardisté

⁹ Tuto přezdívku dostal car po potlačení dělnických protestů v lednu 1905.

ihned postavili plot, aby omezili kontakt sesazeného panovníka s místními obyvateli. Ti však mohli potkávat Mikuláše II. a jeho blízké v neděli v kostele. Tento exil nebyl žádné peklo.

Právě tam se bývalý panovník ve stejné chvíli jako jeho hlídači dozvěděl o bolševickém státním převratu, který svrhl vládu Kerenského, jež by tehdy nikoho nenapadlo nazvat Velkou říjnovou revolucí. Jak dlouho se ti lidé bez kouska svědomí a cti udrží u moci? Od prosince začaly po tobolských ulicích a saloncích obíhat nejdivočejší fámy. Vyvolávaly naději, že zajatce brzy osvobodí vojsko, které zůstalo věrné předchozímu režimu. Šeptanda, ať šířená záměrně, či nikoli, byla nepodložená. Mikuláš II. však nepřestával věřit v brzké vysvobození.

Ten vysoký štíhlý muž s kaštanovými vlasy, který nevypadal na padesát let, ten klidný elegantní chlapík s laskavým pohledem, že je bývalý car celé Rusi? Tak významný vězeň nedával novým pánům země spát. Na jaře roku 1918 si na střezení carské rodiny dělalo nárok hned několik různých emisarů najednou. Za velkých zmatků a nikoli bez váhání co si počít byli vězni nakonec posláni do Jekatěrinburgu, správního centra Uralu. Spravoval ho obzvlášť pomstychtivý sovět dělníků a rolníků, kterému předsedal Šaja Gološčekin, osobní přítel dvou hlavních osobností tehdejší doby: Lenina a vůdce nedávno vyhlášeného bolševického státu Jakova Sverdlova. Vše nasvědčuje tomu, že Sverdlov z Moskvy osobně celou záležitost sledoval a řídil.

Carský pár dorazil do Jekatěrinburgu 30. dubna a hned byl uvězněn ve velkém domě inženýra Ipatjeva, kterého z něj předtím úředně vystěhovali. Čtyři velkokněžny a carevič se k rodičům připojili koncem května. Do budovy, z níž se stal „dům zvláštního určení“, spolu s nimi přijeli carův lékař Jevgenij Botkin a tři sluhové: komorník Trupp, kuchař Charitonov a carevnina pokojská Děmidovová. Mikuláš II. a jeho rodina prožívali hotové martyrium. Neustále je šikanovali, neměli žádné soukromí, nesměli dostávat zprávy zvenčí. Relativní klid, který měli v Tobolsku, kde se ještě mohli procházet na slunci a zabavovat se sekáním dřeva, byl pouhou vzpomínkou.

Politická situace se také změnila. Revoluční moc, ze všech stran ohrožovaná a neschopná pokračovat ve válce, postoupila

třetinu ruského území Německu uzavřením neslavného brestlitevského míru. Lenin zavedl diktaturu proletariátu, zrušil demokratické instituce a občanské svobody, povýšil násilí na podstatu vládnutí: „Pověste a zastřelte co nejvíc třídních nepřátel,“ napsal svým spolustraníkům, „aby to viděli lidé v okruhu stovek kilometrů, třásli se, věděli a křičeli!“

Čas se zrychlil. Schylovalo se k rudému teroru, především však vypukla občanská válka mezi „rudými“ (bolševiky) a „bílými“ (monarchisty). Bylo už pozdě na to veřejně soudit Mikuláše II. ve velkém revolučním procesu, jak doporučoval Trockij. Naprosto nevyhnutelné bylo zabránit tomu, aby ho osvobodila Bílá armáda generála Kolčaka – to by byla skutečně ponižující prohra! Bělogvardějský generál za pomoci československé legie¹⁰ postupně dobýval zpátky Sibiř a za hřmění děl se nebezpečně blížil právě k Jekatěrinburgu.

Dne 4. července si jel komisař Gološčekin do Moskvy pro rozkazy. Sverdlov mu přikázal, ať nechá zajatce pro formu soudit revolučním tribunálem a potom ať je popraví. Po návratu do Jekatěrinburgu si Gološčekin uvědomil, že nestihne zorganizovat proces, neboť Bílá armáda může dorazit do města během několika dní. Poslal do Moskvy telegram, že by se vyřízení záležitosti mělo urychlit. Lenin se Sverdlovem dali svolení kabelogramem, který mu byl doručen 17. července 1918 krátce před druhou hodinou ráno. Masakr mohl začít.

Příšerný masakr

Před Ipatjevovým domem řidič náhle nastartoval motor nákladního automobilu se zhasnutými světly a probudil všechny sousedy. Málokdy se stávalo, že tu uprostřed noci takhle rachotilo

¹⁰ Legie složené z českých a slovenských dobrovolníků, dezertérů a bývalých válečných zajatců bojovaly od roku 1915 po boku ruské armády proti Rakousku-Uhersku.

nějaké auto. V domě nastal rozruch. Doktor Botkin dostal rozkaz probudit své vznešené pacienty, kteří obývali první patro, i jejich tři sluhy. Ve spěchu se oblékli a rozespálí sešli ze schodů. Car vypadal unaveně, nesl v náručí syna Alexeje, i když mu bylo už třináct let. Mladý hemofilik, hubený a sinalý, se jen obtížně zotavoval po nedávném krvácení.

V přízemí sdělil vězňům jejich hlavní žalářík Jakov Jurovskij, že budou převezeni na jiné místo. Cara to nepřekvapovalo. Věděl, že se k městu blíží bělogvardějci a že jim bolševici nehodlají vydat carskou rodinu. Jurovskij odvedl všech jedenáct zajatců do prázdné místnosti a řekl jim, že se zde budou fotografovat. Fotografie prý pošle do Moskvy jako důkaz, že car s rodinou jsou stále naživu. Byla to lež. Všichni si měli stoupnout před obyčejnou zeď ze dřeva, sádky a mazaniny ne proto, aby na fotografii nebyly žádné odlesky, ale aby se od stěny neodrážely kulky.

Vtom se rozlétly dvoukřídlé dveře z chodby, do místnosti vtrhl tucet ozbrojených mužů. Jurovskij pro formu z kapsy vyndal a nahlas přečetl dekret, který sepsali soudruzi z Uralského výkonného výboru. Nařizovala se jím poprava zajatců. Sám vypálil z revolveru první ránu na cara. Potom vypukla střelba. Smrtící, strašlivá, nekonečná. Velkokněžny nezemřely hned, protože je chránily šperky, které si zašily do oblečení, a tak je dobili bajonety. Masakr se proměnil v jatka.

Když strašné krveprolití konečně skončilo, Jurovského muži neztráceli čas. Mrtvá těla, zabalená do vojenských celt, naložili na korbu nákladního auta, které vyjelo z města a odbočilo k nedalekému lesu. Mířilo k vesnici Koptaky, kde čekisté, příslušníci tajné policie, vymezili oblast nepřístupnou veřejnosti. Místu se říkalo „Čtyři bratři“ podle čtyř borovic (dnes už neexistují), které rostly u starého opuštěného dolu. Vrazi zde těla brutálně zohavili a pak je chvatně naházeli do odkryté a částečně zatopené bývalé šachty.

Už dávno se rozednilo a spiklence čekalo po návratu do města ošklivé překvapení. Všichni místní obyvatelé věděli o tom, co se stalo! O střelbě, o počtu obětí, kdo to byl, a dokonce i o místě, kam odvezli těla! Akce měla zůstat utajená, ale nepovedlo se.